Albinas Kuncevičius,
Egidijus Šatavičius,
Zenonas Baubonis,
Liudvikas Vasiliauskas

Slabados akmens amžiaus gyvenvietė

2020 m. pavasarį ir rudenį LLDJ žvalgymų metu aptikta ir KPIP tyrinėta Slabados akmens amžiaus gyvenvietė (Prienų r., Jiezno sen.). Ji įkurta nedidelės Valiūniškių ežervietės PR pakrantėje, jos žemutinėje dalyje. Titnago radinių paplitimo zonoje gyvenvietės paviršius Š pusėje beveik lygus, P pusėje nežymiai nuolaidėja ežero link. Šiuo metu tai ariamo molingo lauko pakraštys ties drėgna ir uždurpėjusia ežervietės pakrante, kuri virš Valiūniškių ežero vandens lygio iškilusi apie 1,2–3 m (H_{abs} 92,40–94,00 m).

Pavieniai titnago radiniai iš Valiūniškių ežervietės R pakrantės žinomi jau nuo 1987 m. (rado E. Šatavičius). 1996–2001 m. šią teritoriją dar keletą kartų žvalgė KšM. 2015–2016 m. sandūroje dar kartą žvalgant būsimo LLDJ trasą, pavienių titnago radinių rasta į R nuo jos (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 458–465).

2020 m. gegužės mėnesį žvalgant dujotiekio trasos paviršių maždaug 130 m ilgio atkarpoje (tarp piketų 745+70 ir 747+00), ištirti 4 šurfai (iš viso 5,2 m²) (1 pav.). Gyvenvietės Š dalyje tirtų šurfų 1 ir 2 viršuje buvo 20–35 cm storio armuo, po kuriuo slūgsojo 5–13 cm storio nejudinto dirvožemio horizontas, žemiau kurio dengėsi rusvas–rudas molingas gruntas. Šių dviejų sluoksnių sandūroje aptikta pavienių titnago radinių, slūgsančių *in situ*. Piečiau tirtame šurfe 3 fiksuota beveik analogiška stratigrafija, tik senasis nejudinto dirvožemio sluoksnis buvo beveik visas perartas, nejudintas jis

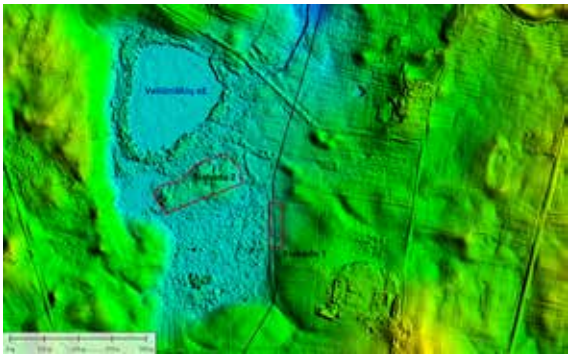

1 pav. Slabados gyvenvietės LiDAR planas: juoda linija – LLDJ trasa, raudoni daugiakampiai – akmens amžiaus gyvenviečių teritorijos. E. Šatavičiaus brėž.

Fig. 1. A LiDAR plan of Slabada Settlement: black line – the GIPL route, red polygons – the Stone Age settlement's territory.

2 pav. Titnago radiniai iš dėmės – objekto 1 (šurfas 4): 1–5 – gremžtukai; 6–9 – skelčių dalys. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 2. Flint finds from stain-object 1 (test pit 4): 1–5 – scrapers; 6–9 – blade pieces.

išliko tik giliausiose vietose. Gyvenvietės P dalyje tiriant šurfą 4 (2,2 m² dydžio) nustatyta, kad arimas (apie 30–35 cm storio) beveik visiškai pažeidė senąjį dirvožemio sluoksnį, tačiau žemiau šio sluoksnio atidengta puikiai išlikusi pailga pilka dėmė (apie 65x25 cm dydžio ir 18–25 cm gylio) su itin gausiais titnago radiniais. Iš viso šurfe 4 surasta 40 titnago radinių, tarp kurių buvo 6 gremžtukai (5 galiniai ir 1

3 pav. Slabados ankstyvojo neolito gyvenvietės tyrimai molingame grunte. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 3. The investigation of Slabada Early Neolithic Settlement in clayey ground.

šoninis), 1 specialios paskirties dirbinys, 10 skelčių ir jų fragmentų bei 23 įvairaus dydžio nuoskalos (2 pav.). Be to, 22 titnago radiniai buvo nuo karščio sutrūkinėję arba perdegę.

2020 m. rugsėjo pabaigoje nukasant dujotiekio trasos paviršinį dirvožemio sluoksnį ties anksčiau ištirto šurfo 4 vieta, rausvo molio sluoksnyje atidengtos kelios neaiškaus kontūro rusvos–pilkos dėmės su titnago radiniais. Sulaukus palankių oro sąlygų, tų pačių metų spalio pradžioje šioje vietoje nutarta ištirti perkasą, kuri apjungtų visas šias atidengtas dėmes. Pradžioje perkasa buvo tik 13,2 m^2 dydžio, tačiau vėliau dėl besitęsiančių dėmių ji praplėsta iki 21,2 m^2 (3 pav.). Iš viso tirtoje perkasoje atidengtos 4 įvairaus dydžio dėmės su titnago radiniais ar be jų. Pirmoji iš jų (iš dalies ištirta šurfe 4) buvo lenkto segmento formos, maždaug 115x36 cm dydžio ir iki 26 cm storio, užpildyta pilku anglingu gruntu. Antroji dėmė buvo didžiausia, ji irgi netaisyklingo bei truputį lenkto segmento formos, apie 310x90 cm dydžio ir iki 65 cm storio, užpildyta rusvu molingu gruntu. Abiejose šiose dėmėse rasta daug titnago radinių. Trečioji dėmė buvo ištęsto ir netaisyklingo ovalo formos, 130x26 cm dydžio ir iki 22 cm storio, užpildyta pilku anglingu gruntu. Ketvirtoji dėmė, atidengta perkasos R pakraštyje, ištirta tik iš dalies (likusi dalis nepatenka į dujotiekio trasos ruožą). Tirtoji dalis buvo pusiau ovalios formos, 50x20 cm dydžio ir iki 27 cm storio, užpildyta rusvu molingu gruntu. Trečioje ir ketvirtoje dėmėse titnago radinių nerasta.

Tyrimų metu titnago radinių taip pat rasta maždaug 10–30 cm storio molio sluoksnyje, slūgsančiame iš karto po armeniu beveik visame atidengtos perkasos plote. Iš viso perkasoje surinkta 250 titnago radinių: 195 nuoskalos, 26 skeltės, 8 specialios paskirties dirbiniai, 7 gremžtukai, 5 skaldytiniai ir jų fragmentai, 4 rėžtukai, 2 žaliavos gabalai ir 2 dirbinių fragmentai. Be to, stambiausios dėmės (objektas 2) dugne rastas maždaug 13 cm ilgio gludintas pailgas ir kiek plokščias akmeninis strypelis. Atlikus 6

mėginių iš objektų 1–3 C^{14} datavimus, labiausiai tikėtina ir ankstyviausia radinių data yra 4707–4546 m. pr. Kr. (5776±29 BP) (FTMC-KV66-18) bei 4708–4544 m. pr. Kr. (5774±30 BP) (FTMC-MB47-5). Chronologiškai tai ankstyvojo neolito antroji pusė.

VU Bioarcheologijos tyrimų centre atlikti dėmės 1 makrobotaniniai tyrimai (paimta 20 l grunto). Aptikta tik laukinių augalų makroliekanų, būdingų atviresniam kraštovaizdžiui.

Žvalgymų metu nustatyta, kad titnago radiniai išplitę ežervietės R kranto žemutinėje dalyje, maždaug 150 m ilgio, 50 m pločio atkarpoje. Šį objektą bus siūloma įtraukti į NKVR.

Dar viena akmens amžiaus gyvenvietė (Slabada 2), rasta E. Šatavičiaus 1987 m., žinoma pačioje Valiūniškių ežero PR pakrantėje, žemoje ežero ir pelkių juosiamoje pailgoje kalvoje, dalijančioje senąją ežervietę į dvi dalis. Sodinant eglyną suartame paviršiuje rasta vėlyvojo mezolito – neolito pradžios titnago radinių (nuoskalų, skelčių, lancetų, gremžtukų).

Nors akmens amžiaus gyvenviečių, kurių titnago ir keramikos radiniai slūgso molingame grunte, Lietuvoje žinoma gana daug (Žuvinto ežero, Žalesos durpyno, Strėvos upės pakrantės ir kt.), iki šiol jų tyrinėta tik keletas. Bene didžiausias tokių gyvenviečių kompleksas žinomas ir tyrinėtas prie Žalesos durpyno (Vilniaus r.), kur buvusios ežervietės pakrantėse identifikuota apie 10 mezolito – ankstyvojo neolito laikų akmens amžiaus gyvenviečių.

Slabada Stone Age Settlement

In 2020, the KPIP discovered and investigated Slabada Stone Age Settlement (Prienai District) on the GIPL route (Fig. 1). Four test pits and a trench totalling roughly 25.75 m^2 were excavated in the settlement's territory. The settlement's cultural layer consists of the red clay layer's 10–30 cm thick upper part, which contains flint finds. In addition, in excavating the test pits and trench, 2 large objects with abundant flint finds and 2 smaller objects without any were found and excavated (Fig. 3).

Test pit 4 and the trench yielded 290 flint finds: 219 flakes, 36 blades, 9 special purpose artefacts, 13 scrapers, 5 cores and core fragments, 4 burins, 2 pieces of raw flint, and 2 artefact fragments (Fig. 2). In addition, a roughly 13 cm long, oblong and slightly oblate ground stone bar was discovered at the bottom of stain 2, the largest one. Based on the C14 dating results, the settlement should be ascribed to the second half of the Early Neolithic. It occupies a roughly 150x50 m strip on the former shore of a lake site (Fig. 1).

Gytis Piličiauskas, Aldas Matiukas,
Elena Pranckėnaitė, Kęstutis Peseckas,
Giedrė Piličiauskienė,
Rokas Vengalis

Kaltanėnų senovės gyvenvietė

Kaltanėnų senovės gyvenvietė (UK 20655) ir Kaltanėnų piliakalnis (UK 43248) (Švenčionių r., Kaltanėnų sen.) užima maždaug 190 m Žeimenos upės atkarpą prie jos ištakų iš Žeimenio ežero ir abu upės krantus (1 pav.). Piliakalniu kažkodėl pavadintas 5 m virš Žeimenio ežero vandens lygio iškilęs 90x60 m dydžio kranto kyšulys be jokių įtvirtinimų požymių. 2015–2019 m. naras Aldas Matiukas Žeimenos dugne surinko didžiulę įvairių laikotarpių archeologinių radinių kolekciją, pastebėjo medinių konstrukcijų. 2017 m. žvalgomuosius tyrimus ir žvalgymus Žeimenos ištakose vykdė E. Šatavičius (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 31–37), 2019 m. – G. Piličiauskas (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 495–499).